

ISSN 2311–4932

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Одеський національний політехнічний університет

ІНТЕЛІГЕНЦІЯ І ВЛАДА

Серія: ІСТОРІЯ

Збірник наукових праць

Виходить двічі на рік

Заснований у березні 2002 року

Випуск 39. 2018

Одеса
«Екологія»
2018

УДК 94(477)(082)

Засновник: Одеський національний політехнічний університет

Тридцять восьмий науковий збірник «Інтелігенція і влада» серії «Історія» містить статті, в яких на основі архівних матеріалів, періодичної преси та інших джерел висвітлюються малодосліджені питання діяльності інтелігенції та владних інституцій України різних епох, зокрема нової та новітньої доби, науково-педагогічної діяльності, міського самоврядування та адміністративного управління, політики влади щодо інтелігенції; постаті видатних представників української інтелігенції; історіографії та джерелознавства.

Збірник призначений для науковців, аспірантів, студентів історичних спеціальностей, краєзнавців, музейних працівників та всіх, хто цікавиться історією України.

Свідоцтво про державну реєстрацію збірника «Інтелігенція і влада» серії КВ № 7326 від 21.05.2003 р.

Визнаний фаховим постановами президії ВАК України № 2–05/1 від 19.01.2006 р., № 1–05/2 від 10.03.2010 р., № 1021 від 7.10.2015 р.

ISSN 2311–4932.

Збірник індексується зарубіжними наукометричними та іншими базами даних:

Російський індекс наукового цитування (РІНЦ);

Бібліографічна база даних Slavic Humanities Index;

Міжнародна пошукова система «Google Scholar».

Збірник також представлено в національних базах і бібліотеках:

Загальнодержавний репозитарій «Наукова періодика України»;

Загальнодержавна база даних «Україніка наукова» (реферативний журнал «Джерело»)

Рекомендовано до друку вченою радою Одеського національного політехнічного університету. Протокол № 3 від 23.10.2018 року.

Наша адреса: кафедра історії та етнографії України, Одеський національний політехнічний університет, проспект Т. Г. Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, тел.: (048) 705–83–14, (048) 705–84–04; e-mail: inteligencia.i.vlada@gmail.com

Головний редактор:

Г. І. Гончарук, д-р іст. наук, проф., заслужений працівник освіти України

Редакційна рада:

Г. О. Оборський, д-р техн. наук, проф., заслужений працівник освіти України, ректор (Одеський національний політехнічний університет, Україна);

О. П. Ресит, д-р іст. наук, проф., член-кореспондент Національної академії наук України, заслужений діяч науки і техніки України (НАН України, м. Київ, Україна);

В. М. Хмарський, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна);

В. Л. Цубенко, д-р іст. наук, проф. (Одеська державна академія будівництва та архітектури, Україна)

Редакційна колегія:

О. А. Бачинська, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна);

Вацлав Вежбенец, д-р габіт. (істор.), проф., ректор Державної вищої технічно-економічної школи ім. о. Броніслава Маркевича у м. Ярославі (Польща);

Т. Г. Гончарук, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна);

І. С. Гребцова, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна);

Н. М. Діанова, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна);

М. М. Зеркаль, д-р іст. наук, проф. (Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського, Україна);

В. Г. Кушнір, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна);

В. М. Мордвінцев, д-р іст. наук, проф. (Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка, Україна)

Рецензенти:

Ю. В. Котляр, д-р іст. наук, проф. (Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, Україна);

М. І. Михайлуца, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний морський університет, Україна);

І. С. Міронова, д-р іст. наук, проф. каф. (Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, Україна)

Шановні читачі!

Редколегія очікує на нові статті з різних проблем історії України. Головною умовою публікації статей є їх відповідність Постанові президії Вищої атестаційної комісії України від 15.01.2003 р. № 7-05/1 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України». Згідно з даною Постановою, наукові статті повинні мати такі необхідні елементи: 1) постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями; 2) аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор; 3) формулювання мети статті (постановка завдання); 4) виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена стаття; 5) виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; 6) висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Статті, що не містять наукового апарату і не відповідають вимогам ВАК, не будуть надруковані.

Архів збірника можна переглянути на сайті Науково-технічної бібліотеки ОНПУ, адреса сайта: <http://library.opu.ua/digital/editions/power> та на сайті збірника: <http://history-power.com>

Редколегія

ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ И ВЛАСТЬ

Серия: ИСТОРИЯ

Сборник научных трудов

Выходит дважды в год

Основан в марте 2002 года

Выпуск 39. 2018

УДК 94(477)(082)

Основатель: Одесский национальный политехнический университет

Тридцать восьмой научный сборник «Интеллигенция и власть» серии «История» содержит статьи, в которых на основе архивных материалов, периодической прессы и других источников освещаются малоисследованные вопросы деятельности интеллигенции и властных институций Украины различных эпох, в частности нового и новейшего периода, научно-педагогической деятельности, городского самоуправления и административного управления, политики власти относительно интеллигенции; персоналии выдающихся представителей украинской интеллигенции; историографии и источниковедения.

Сборник предназначен для ученых, аспирантов, студентов исторических специальностей, краеведов, музейных работников и всех, кто интересуется историей Украины.

Свидетельство о государственной регистрации сборника «Интеллигенция и власть» серии КВ № 7326 от 21.05.2003 г.

Признан профессиональным постановлением президиума ВАК Украины № 2-05/1 от 19.01.2006 г., № 1-05/2 от 10.03.2010 г., № 4 от 29.12.2015 г.

ISSN 2311-4932.

Сборник индексируется зарубежными наукометрическими и прочими базами данных:

Российский индекс научного цитирования (РИНЦ);

Библиографическая база данных Slavic Humanities Index;

Международная поисковая система «Google Scholar».

Сборник также представлен в национальных базах и библиотеках:

Общегосударственный репозитарий «Научная периодика Украины»;

Общегосударственная база данных «Украиника научная» (реферативный журнал «Джерело»)

Рекомендован к печати ученым советом Одесского национального политехнического университета. Протокол № 3 от 23.10.2018 года.

Наш адрес: кафедра истории и этнографии Украины, Одесский национальный политехнический университет, проспект Т. Г. Шевченко, 1, г. Одесса, 65044, тел.: (048) 705-83-14, (048) 705-83-04; e-mail: inteligencia.i.vlada@gmail.com

Главный редактор:

Г. И. Гончарук, д-р ист. наук, проф., заслуженный работник образования Украины

Редакционный совет:

Г. А. Оборский, д-р техн. наук, проф., заслуженный работник образования Украины, ректор (Одесский национальный политехнический университет, Украина);

А. П. Реент, д-р ист. наук, проф., член-корреспондент Национальной академии наук Украины, заслуженный деятель науки и техники Украины (НАН Украины, г. Киев, Украина);

В. М. Хмарский, д-р ист. наук, проф. (Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, Украина);

В. Л. Цубенко, д-р ист. наук, проф. (Одесская государственная академия строительства и архитектуры, Украина)

Редакционная коллегия:

Е. А. Бачинская, д-р ист. наук, проф. (Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, Украина);

Вацлав Вежбенец, д-р габит. (истор.), проф., ректор Государственной высшей технической-экономической школы им. о. Бронислава Маркевича в г. Ярославле (Польша);

Т. Г. Гончарук, д-р ист. наук, проф. (Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, Украина);

И. С. Гребцова, д-р ист. наук, проф. (Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, Украина);

Н. Н. Дианова, д-р ист. наук, проф. (Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, Украина);

Н. Н. Зеркаль, д-р ист. наук, проф. каф. (Николаевский национальный университет им. В. А. Сухолинского, Украина);

В. Г. Кушнир, д-р ист. наук, проф. (Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, Украина);

В. М. Мордвинцев, д-р ист. наук, проф. (Киевский национальный университет им. Т. Г. Шевченко, Украина)

Рецензенты:

Ю. В. Котляр, д-р ист. наук, проф. (Черноморский национальный университет им. Петра Могилы, Украина);

Н. И. Михайлуца, д-р ист. наук, проф. (Одесский национальный морской университет, Украина);

И. С. Миронова, д-р ист. наук, проф. каф. (Черноморский национальный университет им. Петра Могилы, Украина)

Уважаемые читатели!

Редколлегия ожидает новые статьи по разным проблемам истории Украины. Главным условием публикации статей является их соответствие Постановлению президиума Высшей аттестационной комиссии Украины от 15.01.2003 г. № 7-05/1 «О повышении требований к профессиональным изданиям, внесенным в перечень ВАК Украины». Согласно данному постановлению, научные статьи должны иметь такие необходимые элементы: 1) постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными научными и практическими заданиями; 2) анализ последних исследований и публикаций, на которые опирается автор; 3) формулировка цели статьи (постановка задания); 4) выделение не решенных ранее частей общей проблемы, которым посвящена статья; 5) изложение основного материала исследования с полным обоснованием полученных научных результатов; 6) выводы из данного исследования и перспективы дальнейших разведок в данном направлении. Статьи, которые не содержат научного аппарата и не отвечают требованиям ВАК, напечатаны не будут.

Архив сборника можно просмотреть на сайте Научно-технической библиотеки ОНПУ, адрес сайта: <http://library.opu.ua/digital/editions/power>, а также на сайте сборника: <http://history-power.com>

Редколлегия

INTELLECTUALS AND STATE POWER

History series

Collected Works

Biannual

Established in March 2002

Iss. 39. 2018

Odessa
«Ecology»
2018

UDC 94(477)(082)

Founder: Odessa national polytechnic university

The 38 issue of the «Intellectuals and State Power» collected works, «History» series, contains papers, in which, on the basis of archival materials, periodicals and other sources, scantily explored problems of activities of intellectuals and power institutions of Ukraine of modern and contemporary periods, particularly research and teaching activities, municipal government and administration, government policy towards intellectuals; outstanding Ukrainian intellectuals; specialists in historiography and historical sources are highlighted. The publication is devoted to scientists, postgraduate students and students of history, ethnographers, museum workers and everyone interested in the history of Ukraine.

Certificate of state registration of «Intellectuals and State Power» collected papers: KB 7326, 21.05.2003.

The publication is recognized as professional edition by Decree of Presidium of HAC of Ukraine 2-05/1 as of 19.01.2006, № 1-05/2 as of 10.03.2010, № 1021 as of 7.10.2015.

ISSN 2311-4932.

The publication is indexed by foreign scientometric and other databases:

Russian Science Citation Index (RSCI);

The database «Slavic Humanities Index»;

The International web search engine «Google Scholar».

The publication is also presented in national databases and libraries:

«Scientific Periodicals of Ukraine» National repository;

«Ukrainika naukova» National database («Djerelo» Ukrainian abstract journal)

Recommended for publication by the Academic Council of Odessa national polytechnic university. Minutes № 3 of 23.10.2018.

Address: Department of History and Ethnography of Ukraine, Odessa national polytechnic university, 1 Shevchenko Avenue, Odessa, 65044. Tel.: (048) 705-83-14, (048) 705-83-04; e-mail: inteligencia.i.vlada@gmail.com

Editor-in-Chief:

G. I. Goncharuk, Doctor of History, Professor, Honored Educator of Ukraine

Editorial Council:

G. O. Oborskiy, Dr. Sci. (Tech.), Honored Educator of Ukraine, Rector (Odessa National Polytechnic University, Ukraine);

O. P. Reyent, Doctor of History, Professor, Corresponding Member of National Academy of Sciences of Ukraine, Honoured Science and Technology Worker of Ukraine (NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine);

V. M. Khmars'ky, Doctor of History, Professor (Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine);

V. L. Tsubenko, Doctor of History, Professor (Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture, Ukraine)

Editorial Board:

O. A. Bachyns'ka, Doctor of History, Professor (Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine);

Wacław Wierzbieniec, Dr. Hab. (History), Professor, Rector of Bronislaw Markiewicz State Higher School of Technology and Economics in Jaroslaw (Poland);

T. G. Goncharuk, Doctor of History, Professor (Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine);

I. S. Grebtsova, Doctor of History, Professor (Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine);

N. M. Dianova, Doctor of History, Professor (Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine);

M. M. Zerkal, Doctor of History, Professor (V. O. Sukhomlyns'ky National University of Mykolayiv, Ukraine);

V. G. Kushnir, Doctor of History, Professor (Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine);

V. M. Mordvintsev, Doctor of History, Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine)

Peer-reviewers:

Y. V. Kotlyar, Doctor of History, Professor (Petro Mohyla Black Sea State University, Ukraine);

M. I. Mikhailutsa, Doctor of History, Professor (Odessa National Maritime University, Ukraine);

I. S. Mironova, Doctor of History, Professor (Petro Mohyla Black Sea State University, Ukraine)

6. TSUBENKO, V. (2016) «Pivden' Ukrayiny' u vitchy'znyanij ta yevropejs'kij istoriyi» — III mizhnarodna naukovoprakty'chna konferenciya, pry'svyachena 25-richchyu Nezalezhnosti Ukrayiny' — III International scientific and practical conference «The South of Ukraine in the National and European history», Dedicated to the 25-th anniversary of Independence of Ukraine Intellectuals and State Power. No. 35. p. 173–189. (in Ukrainian).
7. INSTYTUT ISTORIYI UKRAYINY' NACIONAL'NOYI AKADEMIYI NAUK UKRAYINY' (2018) IV Mizhnarodna naukovoprakty'chna konferenciya «Pivden' Ukrayiny' u vitchy'znyanij ta yevropejs'kij istoriyi» — The IV International science-practical conference «The South of Ukraine in the National and European history» [online]. Available from : <http://history.org.ua/uk/post/43094>. [Accessed: 14 September 2018]. (in Ukrainian).
8. TSUBENKO, V. (2018) Pivden' Ukrayiny' u vitchy'znyanij ta yevropejs'kij istoriyi : materialy' IV Mizhnarodnoyi naukovoprakty'chnoyi konferenciyi — South Ukraine in Ukrainian and European history : Materials IV International scientific conference, 13–14 September 2018. Odesa. (in Ukrainian).
9. KUL'TURNO-PROSVETITEL'SKIJ ZHURNAL «INTELLEKT — RAZVITIJU ODESSY» (2018) Jug Ukrainy v otechestvennoj i evropejskoj istorii — South Ukraine in Ukrainian and European history [online]. Available from : https://odessabrain-media.blogspot.com/2018/09/blog-post_14.html?fbclid=IwAR1VT9VhHk-cqV51tJ2mDO-aXPbqpcCKXBgIIMUot0CxlzQvXcaH0XxeI_Q. [Accessed: 14 September 2018]. (in Russian).
10. TELERADIOKOMPANIJA JUZHNAJA VOLNA (2018) ODESSA: «Jug Ukrainy v otechestvennoj i evropejskoj istorii» — Odesa: «South Ukraine in Ukrainian and European history» history [online]. Available from : <http://volnatv.com/novosti/odessa/14292-odessa-yug-ukrainy-v-otechestvennoj-i-evropejskoj-istorii.html>. [Accessed: 14 September 2018]. (in Russian).
11. OFICIJNY'J SAJT MISTA ODESA — THE OFFICIAL SITE OF ODESSA CITY (2018) International conference «The South of Ukraine in the National and European history» has started in Odesa. [online], 14 September 2018. Available from : <http://omr.gov.ua/ua/news/110558/>. [Accessed: 14 September 2018]. (in Ukrainian).

Надійшла до редакції 13.11.2018 р.

УДК 342.733(477+73)

І. М. Чістякова, І. Б. Кривдіна

**ІНСТИТУТ ОСВІТНЬОГО ОМБУДСМЕНА
В УКРАЇНІ ТА США**

Чістякова Ірина Миколаївна, к. ф. н., доц., зав. кафедри правознавства, e-mail: pravo.gf.onpu@i.ua

Одеський національний політехнічний університет,
пр-т Шевченка, 1, Одеса, 65044, Україна

Кривдіна Інна Борисівна, к. і. н., доц. кафедри правознавства, e-mail: krivdina.inna@gmail.com

Одеський національний політехнічний університет,
пр-т Шевченка, 1, Одеса, 65044, Україна

АНОТАЦІЯ

У статті проведено порівняльний аналіз та з'ясовано основні засади існування освітнього омбудсмена в Україні та Сполучених Штатах Америки. Авторами детально розглянуто правову базу із зазначеної проблематики, визначено основні напрями діяльності українського освітнього омбудсмена та Офісу губернатора штату Вашингтон в частині освіти Ombuds.

На основі опрацьованих авторами нормативно-правових актів та спеціалізованої літератури проведено порівняльний аналіз повноважень представників зазначеного правозахисного інституту двох країн, з'ясовано відмінності у державницьких підходах до вирішення питань захисту прав учасників освітніх відносин в цілому.

Дослідниками було з'ясовано, що інституту загальнодержавного спеціалізованого омбудсмена у сфері освіти в США не існує, на відміну від України, де освітній омбудсмен є високим посадовцем та найновішим представником спеціалізованих омбудсменів. Таким чином, українські законодавці не спиралися на американський досвід при запровадженні інституту освітнього омбудсмена в нашій країні, що пов'язане в тому числі з різними формами державного устрою зазначених держав.

Ключові слова: освітній омбудсмен України; Офіс губернатора штату Вашингтон у частині освіти Ombuds; спеціалізовані омбудсмени.

И. Н. Чистякова, И. Б. Кривдина

**ИНСТИТУТ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ОМБУДСМЕНА
В УКРАИНЕ И США**

Чистякова Ирина Николаевна, канд. филос. наук, доц., зав. кафедрой правоведения, e-mail: pravo.gf.onpu@i.ua

Одесский национальный политехнический университет,
пр-т Шевченко, 1, 65044, Украина

Кривдина Инна Борисовна, к. ист. н., доц. кафедры правоведения, e-mail: krivdina.inna@gmail.com

Одесский национальный политехнический университет,
пр-т Шевченко, 1, 65044, Украина

АННОТАЦИЯ

В статье проведен сравнительный анализ и выяснены основные принципы существования образовательного омбудсмена в Украине и в Соединенных Штатах Америки. Авторами подробно рассмотрена правовая база по указанной проблематике, определены основные направления деятельности украинского образовательного омбудсмена и Офиса губернатора штата Вашингтон в части образования Ombuds.

На основе обработанных авторами нормативно-правовых актов и специализированной литературы проведен сравнительный анализ полномочий представителей указанного правозащитного института двух стран, выяснены различия в государственных подходах к решению вопроса защиты прав участников образовательных отношений в целом.

Исследователями было выяснено, что института общегосударственного специализированного омбудсмена в сфере образования в США не существует, в отличие от Украины, где образовательный омбудсмен является высоким должностным лицом и новейшим представителем специализированных омбудсменов. Таким образом, украинские законодатели не опирались на американский опыт при внедрении института образовательного омбудсмена в нашей стране, что связано в том числе с различными формами государственного устройства указанных государств.

Ключевые слова: образовательный омбудсмен Украины; Офис губернатора штата Вашингтон в части образования Ombuds; специализированные омбудсмены.

I. M. Chistiakova, I. B. Kryvdina

**THE INSTITUTE OF EDUCATION OF OMBUDSMAN
IN UKRAINE AND IN THE USA**

Chistyakova Irina, Candidate of philosophical sciences, Assistant professor, head the Chair of justice, e-mail: pravo.gf.onpu@i.ua

Odessa National Polytechnic University, Shevchenko Avenue, 1,
65044, Ukraine

Krivdina Inna, Candidate of historical sciences, Assistant professor of Chair of justice, e-mail: krivdina.inna@gmail.com

Odessa National Polytechnic University, Shevchenko Avenue, 1,
65044, Ukraine

ABSTRACT

The article provides a comparative analysis and clarifies the basic principles of the existence of an educational ombudsman in Ukraine and in the United States of America. The authors reviewed in detail the legal framework for this issue, identified the main activities of the Ukrainian educational ombudsman and the Office of the Governor of the Washington state in terms of the formation of Ombuds.

On the basis of the regulatory legal acts and specialized literature processed by the authors, a comparative analysis of the powers of representatives of the specified human rights institution of the two countries was carried out, the differences in state approaches to the solution of the issue of protecting the rights of participants in educational relations in general were clarified.

Researchers found that there is no institution of a national specialized ombudsman for education in the United States, unlike in Ukraine, where the educational ombudsman is a high-ranking official and the newest representative of specialized ombudsmen. Thus, the Ukrainian legislators did not rely on the American experience in introducing the institution of educational ombudsman in our country, which is also connected with various forms of government of these countries.

Key words: Education Ombudsman of Ukraine; Washington Governor's Office in the field of education; Ombudsman; specialized ombudsmen.

З 1 січня 2019 року в Україні з'явиться інститут освітнього омбудсмена, що захищатиме права здобувачів освіти, педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників. Необхідність впровадження зазначеного інституту прокоментувала міністр освіти та науки Л. Гриневич: «Зараз у нас активно від-

бувається децентралізація — значні повноваження та кошти передаються на місця, університети та наукові установи також стають дедалі більш автономними. Це необхідно — на місцях краще зрозуміло, як ефективно використати ресурси. Але, на жаль, ми стикаємось і зі зловживаннями. Тому мають бути розвинені інструменти, що стануть запобіжниками та захистять права учнів, студентів, освітян і науковців» [1]. Тема, обра-на для вивчення, є безперечно актуальною, бо система захисту прав і свобод людини в Україні стрімко розвивається та охоплює нові сфери суспільних відносин. При цьому важливими науковими та практичними задачами наукового дослідження є розгляд порядку створення та діяльності подібних правозахисних інституцій як в Україні, так і в іноземних країнах, зокрема США.

Серед науковців історію становлення інституту омбудсмена та його правового забезпечення одними з перших досліджували Ю. С. Шемшученко та Г. О. Мурашин; аналіз інституту омбудсмена як засобу забезпечення прав і свобод людини здійснили К. О. Закоморна, Є. Захаров; світовий досвід діяльності спеціалізованих (альтернативних) омбудсменів вивчали О. В. Марцеляк, В. В. Кирильчук, Д. В. Ляпін; окремі аспекти функціонування цього інституту знайшли відображення у монографічних працях В. В. Бойцової, С. Л. Давтяна, О. Ю. Сунгурова та ін.

З'ясування ролі освітнього омбудсмена в системі українського правозахисту, розгляд нормативних засад його діяльності, основних напрямів діяльності та обсягу повноважень у порівнянні з існуванням подібної правозахисної інституції у Сполучених Штатах Америки є головним завданням наукової роботи.

Статтею 73 Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII зазначено, що з метою забезпечення належних умов для реалізації права особи на освіту в системі освіти нашої країни діє освітній омбудсмен. Освітній омбудсмен є посадовою особою, на яку Кабінетом Міністрів України покладається виконання завдань щодо захисту прав у сфері освіти, він також призначається на посаду зазначеним органом строком на п'ять років без права повторного призначення.

Освітній омбудсмен відповідно до покладених на нього завдань має право:

– розглядати скарги та перевіряти факти, викладені у скаргах, поданих здобувачами освіти, їхніми батьками, законними представниками, а також педагогічними, науково-педагогічними і науковими працівниками;

– отримувати від закладів освіти та органів управління освітою інформацію, необхідну для виконання своїх функцій, у тому числі інформацію з обмеженим доступом;

– за результатами проведених перевірок приймати рішення щодо обґрунтованості чи необґрунтованості скарги і на його основі надавати рекомендації закладам освіти та органам управління освітою, повідомляти правоохоронні органи щодо виявлених фактів порушення законодавства;

– безперешкодно у встановленому законом порядку відвідувати органи державної влади, органи місцевого самоврядування, заклади освіти всіх рівнів незалежно від форми власності, а також брати участь в установленому порядку у засіданнях державних органів з питань, що належать до його компетенції;

– звертатися до органів державної влади, правоохоронних органів щодо виявлених фактів порушення права людини на освіту та законодавства у сфері освіти;

– надавати консультації здобувачам освіти, їхнім батькам, законним представникам, а також особам, які навчаються;

– представляти інтереси особи у суді [2].

Освітнім омбудсменом може бути особа, яка є громадянином України, проживає на її території останні п'ять років, має вищу освіту, досвід роботи у сфері освіти або науки не менше п'яти років, вільно володіє державною мовою. Освітній омбудсмен також не має права суміщати свою посаду з будь-якою посадою в органі державної влади або органі місцевого самоврядування, із статусом народного депутата України, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласної, районної, міської, районної у місті, сільської, селищної ради, з підприємницькою діяльністю, обіймати будь-яку іншу оплачувану посаду, виконувати будь-яку іншу оплачувану роботу або отримувати іншу заробітну плату (за винятком провадження викладацької, наукової чи творчої діяльності та отримання винагороди за неї), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради юридичної особи, що має на меті одержання прибутку. Освітній омбудсмен не може брати участі в будь-якій політичній діяльності.

Основними завданнями освітнього омбудсмена є:

- 1) сприяння реалізації державної політики, спрямованої на забезпечення права людини на здобуття якісної та доступної освіти;
- 2) здійснення заходів щодо додержання законодавства про освіту;
- 3) вжиття заходів для забезпечення належних умов для рівного доступу до здобуття освіти;
- 4) сприяння впровадженню інклюзивної форми навчання;
- 5) сприяння виконанню Україною міжнародних зобов'язань щодо додержання в Україні прав людини на освіту;
- 6) співпраця та взаємодія з МОН та іншими центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, закладами освіти всіх рівнів незалежно від форми власності та підпорядкування, органами управління освітою, правоохоронними органами, міжнародними організаціями, неурядовими громадськими організаціями з питань, що належать до його компетенції [3].

Забезпечення діяльності освітнього омбудсмена здійснює служба освітнього омбудсмена у складі 15 осіб. Основними завданнями зазначеної служби є організаційне, консультативне, інформаційно-аналітичне, матеріально-технічне та інше забезпечення діяльності освітнього омбудсмена.

До освітнього омбудсмена із скаргами в письмовій (електронній) формі про порушення прав у сфері освіти мають право звернутися здобувачі освіти, їх батьки, законні представники, педагогічні, науково-педагогічні і наукові працівники. Скарга подається протягом року після виявлення порушення прав. Скарги розглядаються не довше одного календарного місяця з дня їх надходження.

Освітній омбудсмен протягом п'яти робочих днів після прийняття рішення про обґрунтованість скарги вживає таких заходів до поновлення та захисту порушених прав заявників:

- надає рекомендації закладам освіти всіх рівнів незалежно від форми власності та підпорядкування, органам управління освітою;
- відвідує органи державної влади, органи місцевого самоврядування, заклади освіти всіх рівнів незалежно від форми власності та підпорядкування, а також бере участь в установ-

леному порядку в засіданнях державних органів з питань, що належать до його компетенції;

- звертається до органів державної влади, правоохоронних органів щодо виявлених фактів порушення права людини на освіту та законодавства у сфері освіти;
- надає консультації заявнику;
- представляє інтереси заявника у суді.

Освітній омбудсмен вживає необхідних заходів для поновлення порушених прав людини на освіту та усунення порушень законодавства у сфері освіти органами державної влади, правоохоронними органами, до яких ним було надіслано звернення. Після вжиття заходів до поновлення та захисту порушених прав заявників освітній омбудсмен забезпечує розроблення пропозицій щодо вдосконалення актів законодавства у сфері освіти, усунення причин та умов, що призводять до порушення прав і законних інтересів заявників [3].

Особливості існування інституту освітнього омбудсмена за кордоном розглянуто на прикладі США, де ряд штатів заснували омбудсменівські служби при губернаторах штатів, щоб забезпечити їх незалежність від системи державної освіти в цілому. Зокрема, у 2006 році законодавчим органом (легіслатурою) штату Вашингтон було прийнято нормативний акт (House Bill 3127) про створення Офісу губернатора відповідного штату у частині освіти Ombuds. Зазначена структура з невеликим (7 осіб) штатом працівників допомагає просувати, згідно із Стратегічним планом на 2017–2020 рр., освітні справедливості в трьох напрямках:

1. Надання інформації та неофіційне, неупереджене і спільне вирішення конфліктів для сімей, викладачів і фахівців спільноти для підтримки студентів в K-12 державних школах США.
2. Проведення безкоштовних тренінгів з різних тем для просування освітньої рівності в системі державної освіти K-12.
3. Співпраця з політиками щодо вирішення проблеми прогалин у можливості отримання державної освіти.

Цінностями роботи омбудсмена називаються: неупередженість, конфіденційність, незалежність і неформальність [4].

Таким чином, можна зробити висновок: інституту загальнодержавного спеціалізованого омбудсмена у сфері освіти в США не існує, на відміну від України. Американські офіси губерна-

торів відповідних штатів у частині освіти діють лише на федеральному рівні та мають достатньо вузькі (скоріше інформаційно-навчальні) повноваження у зазначеній сфері. Український освітній омбудсмен має більш широкую правову базу та різноманітні консультаційні, контролюючі та представницькі можливості для захисту прав учасників освітніх відносин. Все це пов'язане також із тим, що Україна є унітарною державою, а США — федерацією.

Цікавим є той факт, що окремо існують так звані університетські омбудсмени в ряді вищих навчальних закладів багатьох країн світу, в тому числі й в Україні та Сполучених Штатах Америки. Тому перспективною вважається майбутня наукова розвідка саме у зазначеному напрямку.

Література та джерела

1. З 1 січня 2019 року в Україні має з'явитися інститут освітнього омбудсмена [Електронний ресурс] // Інформаційна агенція «Гал-інфо». — Режим доступу: https://galinfo.com.ua/news/z_1_sichnya_2019_roku_v_ukraini_maie_zyavytysya_instytut_osvitnogo_ombudsmena_289094.html — Дата звернення: 30.11.2018.
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. Законодавство України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> — Дата звернення: 01.12.2018.
3. Деякі питання освітнього омбудсмена: Кабінет Міністрів України; Постанова, Положення, Порядок, Умови від 06.06.2018 № 491 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. Законодавство України. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/491-2018-p/sp:max100> — Дата звернення: 02.12.2018.
4. Who we are; Strategic plan 2017–2010 [Електронний ресурс] // Washington State Governor's Office of the education Ombuds. — Режим доступу: <https://oeo.wa.gov/about-us/> — Дата звернення: 05.12.2018.

REFERENCES

1. Z 1 sichnya 2019 roku v Ukrayini maye z'yavyty'sya instytut osvitn'ogo ombudsmena [Elektronnyj resurs] // Informacijna agencija «Gal-info». — Rezhy'm dostupu: https://galinfo.com.ua/news/z_1_sichnya_2019_roku_v_ukraini_maie_zyavytysya_instytut_osvitnogo_ombudsmena_289094.html. — Data zvernennya: 30.11.2018
2. Pro osvitu: Zakon Ukrayiny' vid 05.09.2017 # 2145-VIII [Elektronnyj resurs] // Verhovna Rada Ukrayiny'. Oficijnyj veb-portal. Zakono-

davstvo Ukrayiny'. — Rezhy'm dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. — Data zvernennya: 01.12.2018

3. Deyaki py'tannya osvitn'ogo ombudsmena: Kabinet Ministriv Ukrayiny'; Postanova, Polozhennya, Poryadok, Umovy' vid 06.06.2018 # 491 [Elektronnyj resurs] // Verhovna Rada Ukrayiny'. Oficijnyj veb-portal. Zakonodavstvo Ukrayiny'. — Rezhy'm dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/491-2018-p/sp:max100>. — Data zvernennya: 02.12.2018
4. Who we are; Strategic plan 2017–2010 [Elektronnyj resurs] // Washington State Governor's Office of the education Ombuds. — Rezhy'm dostupu: <https://oeo.wa.gov/about-us/>. — Data zvernennya: 05.12.2018

Надійшла до редакції 14.11.2018 р.

УДК 94(477)

О. А. Шановська

З ІСТОРІЇ САМВИДАВУ ТА ДИСИДЕНТСЬКОГО РУХУ В ОДЕСІ: ГАННА МИХАЙЛЕНКО

Шановська Олена Андріївна, к. і. н., доц., доцент кафедри політології, e-mail: baku1589@gmail.com

Одеський національний політехнічний університет,
пр-т Шевченка, 1, Одеса, 65044, Україна

АНОТАЦІЯ

На основі документів з архіву Управління Служби безпеки України в Одеській області розглянуто правозахисну діяльність неоголошеного члена Української Гельсінської групи Г. Михайленко. Матеріали слідчої справи, заведеної на Г. Михайленко в органах радянської таємної служби, налічують 5 томів, окремий, 6 том складають документи Одеського обласного суду. Архівні матеріали наочно демонструють вільнодумство, незалежність поглядів і свідомий вибір жертвовної боротьби за волю та гідне життя. Загалом — проливають світло на історію протистояння українських дисидентів (в особі Г. Михайленко) з радянським режимом, демонструють, як відбувалося утихомирення української інтелігенції як потенціального носія сепаратизму.

Ключові слова: Г. Михайленко; самвидав; дисидентський рух; КДБ; арешт; суд; каральна психіатрія.